

УДК 811.111

РОЛЬ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сидоренко Ю.І.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Стаття присвячена дослідженню ролі інтерференції у процесі міжкультурної комунікації. Проаналізовано місце інтерференції в системі наук. Коротко розглядаються типи інтерференції. Запропоновано шляхи подолання інтерференції. Окреслено напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: інтерференція, діалог культур, міжкультурна комунікація, мовна особистість.

Постановка проблеми. Міжкультурна комунікація та переклад є засобом подолання мовних бар'єрів, проте зазнають постійного впливу з боку інтерференційних процесів. Вивчення явищ інтерференції у мовному контакті викликає інтерес у представників таких напрямків як сучасна соціолінгвістика, психологія, педагогіка, лінгвістика та методика навчання іноземних мов. Питання про ефективність комунікації між носіями різних мов і культур є особливо актуальним у наш час, в умовах розширення і поглиблення зв'язків між країнами і народами світу. А отже вивчення можливих шляхів підвищення ефективності мовної комунікації та досягнення повного взаєморозуміння між людьми є основним завданням науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні аспекти міжкультурної комунікації та проблеми діалогу культур у процесі навчання іноземних мов були об'єктом досліджень А. Гуревич, Ю. Дешерієва, А. Козак, Ю. Лотман, Н. Паперної, А. Утехіної, Л. Харченкова та ін. Питання міжкультурної компетентності стало об'єктом дослідження І. Миронової, І. Плужник. Інтерференція досліджувалася такими лінгвістами як А. Дудоласєва, Н. Мечковська, та інші. Проблемі лінгвокультурологічного аспекту інтерференції досліджували такі вчені, як У. Вайнрайх, С. Полуяхтова, П. Тимачов, А. Щепилова тощо.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є уточнення сутності поняття «інтерференція», її типів, причин виникнення та ролі у процесі міжмовної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжкультурна взаємодія передбачає співіснування різних спільнот та побудову діалогу. У межах глобалізації питання діалогу культур набуває все більшої важливості, постаючи найбільш сприятливою основою для розвитку міжнаціональних відносин, засобом комунікації, умовою взаєморозуміння людей. Міжкультурну взаємодію розуміють як «свідомий та динамічний процес взаєморозуміння у процесі здійснення учасниками міжкультурного діалогу різних видів діяльності, що сприяє їх взаємозбагаченню та розвитку» [15, с. 16]. Особистісні якості учасників міжкультурної комунікації, такі як: емпатія, толерантність, відкритість, культура міжособистісних відносин та ін. також відіграють певну роль, адже поважне ставлення до представників різних культур уможливлює успішний діалог культур.

Одним із ключових понять для нашого дослідження є поняття «діалог». Учені трактують діалог (від грецьк. *dialogos* – розмова, бесіда) як фе-

номен культури і форму комунікації, називаючи його багатограним явищем, синонімами цього поняття виступають розмова, переговори, вільний обмін думками між двома особами.

В контексті нашого дослідження цікавим є саме діалог культур. На наш погляд, цінною є думка Ю. Дешерієва, Л. Харченкова та ін. щодо виокремлення таких його аспектів:

- білінгвістичний (розробка проблем інтерференції (лінгво- і соціокультурної), кодового перекладу, мовного дефіциту, конвергенції і дивергенції культур тощо);

- прагматичний (розробка лінгвопрагматики при дослідженні міжкультурної комунікації (специфіка взаємодії різнонаціональних комунікантів, особливості реалізації інтенцій учасників діалогу культур тощо);

- когнітивний (дослідження когнітивних особливостей шляхом прийняття і розуміння мови й культури різними національними контингентами суб'єктів учіння);

- аксіологічний (виявлення оцінювальних характеристик, які «приписуються» явищам мови і культури, що вивчаються представниками різних національних культур);

- естетичний, (шляхи естетичного осягнення мови і культури різних національностей) [10].

Питання щодо з'ясування можливостей встановлення діалогу між людьми різних культур є цілком закономірним. А. Гуревич наголошує на існуванні двох шляхів здійснення цього процесу. По-перше, для суб'єктивного сприйняття чужої культури, на думку науковця, необхідно відкидати все, що лежить за межами культурного тексту, залишаючи лише те, що відповідає власному розумінню останнього. Цей шлях полегшує адаптацію тексту до свого світосприйняття й усвідомлення культури «чужого». Суть іншого шляху полягає в пошуку шляхів найбільш глибокого занурення у смисл «чужої» культури без втрати її своєрідності [3]. Вчений переконаний, що саме другий шлях сприяє уникненню суб'єктивізації інтерпретації тексту в діалогові культур, порушенню культурних традицій тощо. Одним із чинників, які розкривають характерні ознаки діалогу культур, на його думку, є культурно-комунікативна сумісність, що виражає соціокультурну спрямованість спільної діяльності людей у їхньому прагненні досягти згоди і забезпечується відповідною базою дискурсу: ціннісно-нормативна орієнтація, загальноприйняті етикетні норми поведінки, суспільна оцінка соціокультурного досвіду народу, спільність духовних спрямувань щодо здійснення діалогу.

Ю. Лотман пропонує такий варіант міжкультурного діалогу – розгортання двох суперечливих типів відносин – «ситуація розуміння» і «ситуація нерозуміння», межа між якими відносна, динамічна й умовна, де нерозуміння слугує поштовхом, підґрунтям для розширення меж розуміння, де варіанти пристосування власного внутрішнього світу до можливостей вираження смислу і значення іншої культури збільшуються в міру виходу особистості у раніше недоступну предметність культури на основі вже наявних настанів і орієнтацій [7]. Саме в діалогізмі виявляється цілісність позиції, цілісність особистості через відкритість суспільства, взаємозбагачення «інформаційного поля» (мова, знання), постійну взаємодію. Таким чином, можна стверджувати, що міжкультурна комунікація – це галузь соціальної реальності, змістом якої є процес взаємодії культур, а основним посередником – людина як носій (передавач, інтерпретатор, перекладач) інформації, мовна особистість, яка, за твердженням І. Миронової [8] виступає у ролі медіатора культур. Медіатором культур І. Плужник називає особистість, яка готова і бажає вступити у міжкультурну комунікацію, має знання мовної норми і відповідні вміння комунікативної (мовної та немовної) поведінки, здатна досягати взаєморозуміння, позитивно ставлячись до інших культур та їх представників. Така особистість має володіти ситуативною гнучкістю, широким поведінковим репертуаром, полікультурністю поглядів, «що передбачає не тільки збереження своєї культури, але й збагачення її внаслідок визнання і прийняття іншої культури, готовності до освоєння інших культур» [11, с. 18].

Загальновідомим фактом є те, що ключем до діалогу є мова, проте лише мова недостатньо для ефективного міжкультурного спілкування, необхідно враховувати також і умови соціокультурного середовища носіїв цієї мови. Погляди А. Дудолодової переконують нас у тому, що міжкультурне спілкування потребує розвитку пізнавальної та комунікативної культури особистості, формування крос-культурної грамотності, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння поводитися відповідно. Саме формування вторинної мовної особистості, що не поступається рівню носія мови та може брати повноцінну участь у міжкультурній комунікації, має бути метою навчання іноземних мов [4].

Не останню роль у процесі формування такої особистості відіграє явище інтерференції, що проявляється найбільшою мірою з боку першої іноземної мови або рідної. Інтерференція (від лат. *inter* – між собою, взаємно та *ferio* – торкаюся, ударяю) – це взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що відбувається або під час мовних контактів, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови; виражається у відхиленнях від норми та системи другої мови під впливом рідної [19, с. 197].

Явище інтерференції є предметом вивчення багатьох наук. Так, у психології інтерференція розглядається як виникнення перешкод унаслідок перенесення навичок і вмінь з однієї діяльності в іншу. В. Алімов називає інтерференцією «зумовлений об'єктивними розбіжностями процес

конфліктної взаємодії мовних механізмів, що проявляється зовні у мові білінгва у відхиленнях від закономірностей однієї мови під впливом негативної взаємодії іншої або внаслідок внутрішньомовних впливів аналогічного характеру» [2, с. 6].

У психолінгвістиці інтерференцію розглядають як невід'ємну складову частину процесу повільного поступового проникнення того чи іншого іноземного елемента всистему певної мови в процесі оволодіння нею.

У лінгвістиці проблема інтерференції досліджується в рамках мовних контактів і цепоняття розуміють як «порушення білінгвами норм і правил співвідношення двох контактуючих мов» [6]. На думку Е. Хаугена, інтерференція являє собою «випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами» [17, с. 65].

Інтерференція у психологічному відношенні пов'язана з такою взаємодією навичок, за якої раніше набуті навички мають вплив на створення нових [5].

У методиці викладання іноземних мов інтерференція розглядається як негативний результат неусвідомленого перенесення колишнього лінгвістичного досвіду, як гальмівний вплив рідної мови на досліджувану іноземну. На думку Р. Міньяр-Белоручева, інтерференція це накладення сформованих навичок на ті, що формуються знову зі знаком мінус, те ж саме, що й негативний переніс [9, с. 18].

Щодо видів інтерференції, вчені виділяють міжмовну та внутрішньомовну. У словнику методичних термінів та понять знаходимо наступні визначення вищезазначених понять: міжмовна інтерференція виникає через існування відмінностей у системах рідної мови і тієї, що вивчається, та має місце на рівні значення і вживання; внутрішньомовна інтерференція є характерною для тих, хто вже набув достатній досвід у вивченні мови, та проявляється у тому, що раніше сформовані та міцніші навички взаємодіють з новими, а це й призводить до помилок [1, с. 87].

Проаналізувавши дослідження у галузі інтерференції, ми дійшли висновку, що увага науковців приділяється здебільшого саме лінгвістичному аспекту інтерференції, що може проявлятися на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях. На жаль, такий підхід не вичерпує проблеми інтерференції, в даному питанні ми погоджуємося з думкою А. Дудолодової, про те, що у процесі підготовки сучасного викладача, а також і перекладача як посередника в діалозі культур необхідно враховувати й інші види інтерференційного впливу, зокрема лінгвокультурну інтерференцію, яка виявляється менш дослідженою.

С.Полухтова інтерпретує термін «лінгвокультурна інтерференція» як конфліктне явище, яке виникає в комунікації на основі заміщення відсутніх або неповних концептів іноземної культури (за умови їх незнання, нерозуміння, некоректного сприйняття або інтерпретації) концептами власної культури та виражається в мовленнєвій діяльності [12].

Інші дослідники, зокрема П. Тимачов, розуміють лінгвокультурну інтерференцію в аспекті міжкультурної комунікації як повну чи часткову невідповідність культурної складової мовних оди-

ниць та позамовної дійсності, що стоїть за ними, накладання якої на семантику одиниць інших мовних систем, які взаємодіють з першою у процесі міжкультурної комунікації, призводить до різного роду комунікативних непорозумінь [14, с. 8]. Власне виникнення лінгвокультурної інтерференції можна пояснити невідповідністю картин світу учасників міжкультурної комунікації.

Н.Федорова наголошує на конфліктному характері взаємодії мов, і також визначає інтерференцію як «конфліктну взаємодію когнітивно-вторинних механізмів, що проявляється у вторинній мовної особистості у формі відхилень від мовних, дискурсивних, соціокультурних норм однієї лінгвокультури під впливом іншої» [16, с. 3].

Ключовим поняттям у лінгвокультурній інтерференції виступає не сама система мови, а культура, яку ця мова відображає [18]. Велике значення надається соціокультурним навичкам першої іноземної мови: чим вищий ступінь володіння такими навичками, тим вірогідніше виникнення трансференції, або позитивного перенесення.

Погляди А. Дудолодової переконують нас у тому, що подолання інтерференції забезпечується інтеркультурною спрямованістю навчання. Термін «інтеркультурний» підкреслює визнання множинності культурних груп, ідею взаємопроникнення культур, прагнення до взаєморозуміння та взаємодії. Цей принцип передбачає специфічну культурну тематику та відповідні прийоми навчання. Важливо надати систематично організовану інформацію про життя, соціальні інститути, культуру спільноти, мова якої вивчається.

Висновки і пропозиції. Аналіз теоретичної літератури дозволив зробити висновки, що проблема інтерференції багатогранна, складна та потребує подальшого дослідження. Перспективним напрямком подальшого дослідження вважаємо виявлення та дослідження випадків міжкультурної інтерференції, пов'язаної із соціально обумовленими відмінностями світосприйняття, а також дослідження міжмовної інтерференції як проблеми перекладу, адже саме перекладач є посередником міжкультурного спілкування.

Список літератури:

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Алимов В.В. Интерференция в переводе (на материале профессионально-ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации): автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / В.В. Алимов. – М., 2005. – 20 с.
3. Гуревич А.Я. Средневековая литература и ее современное восприятие. О переводе «Песни о Нибелунгах» / А.Я. Гуревич // Из истории культуры средних веков и Возрождения. – М.: Наука, 1976. – 311 с.
4. Дудолодова А.В. Интерференция в міжкультурній комунікації як проблема методики викладання іноземних мов / А.В. Дудолодова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 119. – С. 59–61.
5. Интерференция // Психология общения: Энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.А. Бодалева. – М.: Изд-во "Когито-Центр", 2011. – [Электронный ресурс] <http://vocabulary.ru/dictionary/1095>.
6. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / Комиссаров В.Н. – М.: Междунар. отношения, 1973. – С. 162–168.
7. Лотман Ю.М. Механизмы культуры / Ю.М. Лотман // Избранные статьи в трех томах. Т. III. – Таллин, 1993. – С. 326.
8. Миронова И.А. Формирование межкультурной компетентности студентов в процессе обучения профессионально-ориентированному общению / Инна Александровна Миронова: дис. ... канд. пед. наук – спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. – СПб., 2008. – 218 с.
9. Миньяр-Белоручев Р.К. Методический словарь. Толковый словарь терминов методики обучения языкам / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М., 1996. – 144 с.
10. Паперная Н.В. Формирование готовности будущего учителя к межкультурной коммуникации / Нина Васильевна Паперная: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Общая педагогика.
11. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки / И.Л. Плужник : автореф. дис. ... докт. пед. наук. – Тюмень, 2003. – 46 с.
12. Полуяхтова С.В. Феномен интерференции в иноязычной профессиональной межкультурной коммуникации / С.В. Полуяхтова // Педагогическое образование в России. – № 1. – 2012. – С. 108–110.
13. Щепилова А.В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному : учеб. пособие для студентов / А.В. Щепилова. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 245 с.
14. Тимачев П.В. Лингвокультурная интерференция как коммуникативная помеха (на материале английского языка) : автореферат дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 2005. – 17 с.
15. Утехина А.Н. Межкультурная дидактика : монография / А.Н. Утехина; под ред. Т.И. Зелениной. – М.: ФЛИНТА, 2012. – 280 с.
16. Федорова Н.П. Преодоление лингвокультурной интерференции в процессе обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов (на материале английского языка) / Н.П. Федорова : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. – Н. Новгород, 2010. – 20 с.
17. Хауген Э. Языковой контакт [Текст] / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61–80.
18. Щепилова А.В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному : учеб. пособие для студентов / А.В. Щепилова. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 245 с.
19. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

Сидоренко Ю.И.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

РОЛЬ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

Статья посвящена исследованию роли интерференции в процессе межкультурной коммуникации. Проанализировано место интерференции в системе наук. Коротко рассматриваются типы интерференции. Предложены пути преодоления интерференции. Определены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: интерференция, диалог культур, межкультурная коммуникация, языковая личность.

Sydorenko Yu.I.

Mykolaiv V.A. Sukhomlinskyi National University

THE ROLE OF INTERFERENCE IN THE INTERCULTURAL COMMUNICATION PROCESS

Summary

The article is devoted to the study of the role of interference during intercultural communication. The place of interference in the system of sciences is analyzed. The types of interference are briefly considered. The ways to overcome interference are proposed. The directions of further research are determined.

Keywords: interference, dialogue of cultures, intercultural communication, linguistic personality.